

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 04 ΙΟΥΛΙΟΥ 2026

«Η ΜΑΝΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ: ΜΑΝΤΕΙΟ ΔΩΔΩΝΗΣ – ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΟ ΑΧΕΡΟΝΤΑ»

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

«Από τη Φωνή της Δρυός στο Συλλογικό Ασυνείδητο: Η Δωδώνη ως Αρχέτυπο στο έργο του Άγγελου Σικελιανού»

Δρ. Γράψα Ελισάβετ, Ιστορικός, Ερευνήτρια, Paris I Sorbonne, Πρόεδρος Κέντρου Μεσογειακού και Νησιωτικού Πολιτισμού - ΜΕΣΟΝΗΣΟΣ

Περίληψη

Μέσα από ερμηνευτική προσέγγιση του έργου του Σικελιανού, *Αλαφροϊσκιωτος*, αναδεικνύεται η Δωδώνη ως σύμβολο της αρχέγονης ελληνικής πνευματικότητας. Η φύση λειτουργεί ως μέσο αποκάλυψης του θείου και ως πεδίο σύνδεσης του ανθρώπου με το σύμπαν. Παράλληλα, ο Αχέρωντας προβάλλεται ως τόπος μύησης και υπαρξιακής αναζήτησης, συνδεδεμένος με τη γνώση, την αυτογνωσία και τη μετάβαση από τον αισθητό στον υπερβατικό κόσμο. Η ανάλυση φωτίζει τις σχέσεις της σικελιανικής ποιητικής με την ορφική παράδοση, την ομηρική κληρονομιά και την έννοια του συλλογικού ασυνειδήτου.

«Θρησκεία και πολιτική στο Μαντείο της Δωδώνης: Η διαχρονική αναζήτηση ελπίδας»

Κανδυλάκη Αγάπη, Καθηγήτρια Κριτικής Συμβουλευτικής στην Κοινωνική εργασία και Πολυπολιτισμικότητα, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Υπαρξιακά ερωτήματα και ζητήματα που αφορούν στην καθημερινότητα την οικογενειακή, την επαγγελματική, αλλά και στην πολιτική ζωή φτάνουν στο Μαντείο της Δωδώνης, που όρισε ο Ζεύς ως την έδρα του αρχαιότερου χρηστηρίου κατά τον Ηρόδοτο. Αρχικά προφορική η επικοινωνία και αργότερα γραπτά τα ερωτήματα στα χρηστήρια -ελάσματα από μόλυβδο. Χιλιάδες επιγραφές από τον 6^ο αιώνα ως τον 2^ο αιώνα π.Χ. βεβαιώνουν πως τα ερωτήματα που αφορούν σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ύπαρξης είναι διαχρονικά και παραμένουν επίκαιρα χιλιετίες αργότερα. Πλούσιο υλικό για την κατανόηση του κοινωνικο-

ιστορικού και πολιτικού πλαισίου, υπογραμμίζει την αναζήτηση ελπίδας, διερευνά τρόπους διαχείρισης αντιξοοτήτων και αβεβαιότητας και αποκαλύπτει πως η γλώσσα, ο λόγος και ο πολιτισμός γεννιούνται όταν ο άνθρωπος μετατρέπεται σε «σκεπτόμενο όν» και δεν καθορίζεται πλέον αποκλειστικά από ενστικτώδεις αντιδράσεις. Ο Μελανησιακός όρος *mana* που αντιστοιχεί στην ελληνική λέξη «δύναμις» είναι το κλειδί για να επιτύχει, αλλά και για να φυλαχτεί ο άνθρωπος και να προστατευτεί από όσους έχουν ισχυρή δύναμη και μπορεί να τον βλάψουν. Με αφετηρία το Μαντείο της Δωδώνης και την διαρκή και διαχρονική αναζήτηση για απόκριση σε υπαρξιακά, πολιτικά και ζητήματα καθημερινότητας, η παρούσα εισήγηση επικεντρώνεται στο πώς η αναζήτηση «δύναμης» και «ελπίδας», σχετίζεται με την ιστορία της σκέψης, τη «μαγεία» και τη «μαντική» την ανθρώπινη δύναμη του λόγου και τη διαμεσολάβηση για τη θεία Δύναμη στο Μαντείο. Προβληματισμοί που αποκτούν σημαντική επικαιρότητα υπό το πρίσμα της «μετα-ανθρώπινης» εποχής και της δύναμης της τεχνητής νοημοσύνης.

«Η Φωνή, και η Κάθαρση: Σκέψεις ενός ανθρώπου του θεάτρου»

Λιβαθινός Στάθης, Ακαδημαϊκός, Σκηνοθέτης

«Μαντεία και Ψυχική Υγεία»

Μαλλιώρα Μένη, Ομ. Καθηγήτρια Ψυχιατρικής ΕΚΠΑ, πρώην Ευρωβουλευτής

«Από τον χρησμό στον αλγόριθμο: το Μαντείο της Δωδώνης ως πρωτο-πληροφοριακό και πολιτικό σύστημα και η επανερμηνεία του στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης»

Δρ. Παπαδοπούλου Μάρθα, Αρχειονόμος, Διευθύντρια ΓΑΚ – Ιστορικό Αρχείο Ηπείρου, Πρόεδρος ΙΑΜΗ

Περίληψη

Η ανακοίνωση προτείνει μια διεπιστημονική προσέγγιση του Μαντείου της Δωδώνης, αναδεικνύοντάς το ως πρώιμο πληροφοριακό και πολιτικό σύστημα παραγωγής και διαχείρισης γνώσης. Πέραν της θρησκευτικής του λειτουργίας, το μαντείο εξετάζεται ως θεσμικός μηχανισμός μετασηματισμού ερωτημάτων —ιδιωτικών και συλλογικών— σε καταγεγραμμένα δεδομένα και, εν συνεχεία, σε κανονιστικά νομιμοποιημένο λόγο.

Κεντρική θέση καταλαμβάνει το σώμα των μολύβδινων ελασμάτων, το οποίο προσεγγίζεται ως αρχειακό σύνολο με συγκεκριμένες πρακτικές καταγραφής και οργάνωσης της πληροφορίας. Ο χρησμός αναλύεται ως αποτέλεσμα επιτελεστικής ερμηνείας, που διαμεσολαβεί μεταξύ αβεβαιότητας και απόφασης, συμβάλλοντας στη συγκρότηση πολιτικής αυθεντίας, ιδίως σε ζητήματα πολέμου, αποικισμού και θεσμικής νομιμοποίησης.

Παράλληλα, διερευνάται η συμβολή της τεχνητής νοημοσύνης στη μελέτη του επιγραφικού υλικού, ιδίως ως προς την αναγνώριση χαρακτήρων, την αποκατάσταση φθαρμένων κειμένων και την ανίχνευση θεματικών μοτίβων. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την επανασυγκρότηση του υλικού ως δυναμικού συνόλου δεδομένων.

Εντέλει, η ανακοίνωση συμβάλλει στον διάλογο περί σχέσης γνώσης, εξουσίας και πληροφορίας, προτείνοντας ένα ερμηνευτικό πλαίσιο που γεφυρώνει αρχαίες πρακτικές με σύγχρονες αλγοριθμικές προσεγγίσεις.

«Μαντεία και Υγεία στην Αρχαία Ελλάδα»

Πατσούρης Ευστράτιος, Ομ. Καθηγητής Ιατρικής ΕΚΠΑ, τέως Κοσμήτωρ Σχολών Υγείας ΕΚΠΑ, Πρόεδρος Επιστημονικού Συμβουλίου του Ερευνητικού Ινστιτούτου Γ.Παπανικολάου

Περίληψη

Θα μιλήσουμε για δύο σημαντικές πλευρές της ζωής στην αρχαία Ελλάδα: τη μαντεία και την υγεία. Παρόλο που φαίνονται διαφορετικά θέματα, στην πραγματικότητα συνδέονται στενά, γιατί οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι οι θεοί επηρέαζαν τόσο το μέλλον όσο και την υγεία των ανθρώπων.

Η μαντεία και η υγεία αποτελούσαν δύο θεμελιώδεις πλευρές της ζωής στην αρχαία Ελλάδα, στενά συνδεδεμένες με τη θρησκεία, τη φιλοσοφία και την καθημερινότητα των ανθρώπων.

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι οι θεοί μπορούσαν να επηρεάσουν τόσο τη μοίρα όσο και τη σωματική και ψυχική υγεία των ανθρώπων. Για το λόγο αυτό κατέφευγαν συχνά στα μαντεία, ζητώντας καθοδήγηση και απαντήσεις για σημαντικά ζητήματα της ζωής όπως ο πόλεμος, η πολιτική, προσωπικά θέματα αλλά και οι ασθένειες.

Οι αρχαίοι πίστευαν ότι μέσω της μαντικής μπορούσαν να γνωρίζουν τη θέληση των θεών και να προστατευθούν από κινδύνους και να προασπίσουν την υγεία τους.

Παράλληλα, η υγεία θεωρούνταν πολύτιμο αγαθό και συνδεόταν με την αρμονία σώματος και πνεύματος. Η λατρεία του θεού της ιατρικής Ασκληπιού καθώς και η λειτουργία των

Ασκληπιείων αποδεικνύουν τη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στην υγεία και την ευεξία. Τα Ασκληπιεία δεν ήταν μόνο ναοί αλλά οργανωμένα κέντρα υγείας της αρχαιότητας.

Πολλοί ασθενείς πίστευαν ότι μια ασθένεια μπορούσε να είναι θεϊκή τιμωρία και ότι η θεραπεία χρειαζόταν θεϊκή βοήθεια. Έτσι συχνά ζητούσαν χρησμούς ή προσευχές πριν από μια θεραπεία.

Μέσα από τη μελέτη της μαντείας και της υγείας μπορούμε να κατανοήσουμε βαθύτερα τον τρόπο σκέψης, τις πεποιθήσεις και τον πολιτισμό της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας.

«Εκδοχές σύγχρονης μαντικής: Foresight και εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου σε περιόδους διεθνούς αβεβαιότητας»

Περράκης Στυλιανός, Ομ. Καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών και πρώην Αντιπρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου, Πρόεδρος Κέντρου Διεθνούς Δικαίου και Διπλωματίας/ Διεθνολογικές Συναντήσεις Ναυπλίου, πρώην ΓΓΕΥ ΥΠΕΞ, πρώην Πρέσβης - Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στο Συμβούλιο της Ευρώπης

«Η κυριαρχία των fake news τσακίζει το αγαθό της ενημέρωσης»

Πολίτης Ιωάννης, Δημοσιογράφος, Αντιπρόεδρος Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ)

Περίληψη

Η χαμένη άνοιξη των Social Media

Όταν εμφανίστηκαν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, πολλοί πίστεψαν ότι θα αποτελούσαν ένα εργαλείο ελευθερίας, δημοκρατίας και ελεύθερης ανταλλαγής ιδεών. Για ένα διάστημα, τα social media έδωσαν φωνή σε εκατομμύρια ανθρώπους και συνέβαλαν στην άμεση διάδοση της πληροφορίας. Σήμερα όμως, αυτή η αισιοδοξία έγινε εφιάλτης.

Η παραδοσιακή δημοσιογραφία, που βασιζόταν στην έρευνα, στη διασταύρωση των ειδήσεων και στη λογοδοσία, με όλες της τις στρεβλώσεις εξαφανίζεται απέναντι στην ταχύτητα και την επιδίωξη της δημοσιότητας. Παράλληλα, τα trolls, προστατευμένα από την ανωνυμία, επιτίθενται σε πρόσωπα, διακινούν ψευδείς ειδήσεις και καλλιεργούν τον διχασμό. Τα fake news διαδίδονται ταχύτερα από την αλήθεια, επηρεάζοντας εκλογές, υπονομεύοντας θεσμούς και καταστρέφοντας υπολήψεις.

Η τεχνητή νοημοσύνη ενισχύει ακόμη περισσότερο το πρόβλημα, καθώς επιτρέπει τη δημιουργία deepfakes και εξαιρετικά πειστικού ψεύτικου περιεχομένου, καθιστώντας δυσκολότερη από ποτέ τη διάκριση μεταξύ πραγματικότητας και κατασκευής.

Η ανωνυμία στο διαδίκτυο δεν μπορεί πλέον να θεωρείται δικαίωμα χωρίς όρια. Όταν χρησιμοποιείται ως ασπίδα για συκοφαντία, απειλές, χειραγώγηση και οργανωμένη παραπληροφόρηση, μετατρέπεται σε εργαλείο ατιμωρησίας. Είναι καιρός οι μεγάλες ψηφιακές πλατφόρμες να θεσπίσουν αυστηρή ταυτοποίηση των χρηστών και πραγματική λογοδοσία, ώστε όποιος διαδίδει ψέματα ή επιτίθεται σε άλλους να αντιμετωπίζει τις ίδιες συνέπειες που θα αντιμετώπιζε και στον πραγματικό κόσμο. Μόνο έτσι τα social media μπορούν να ξαναγίνουν χώρος ενημέρωσης, διαλόγου και δημοκρατίας.

«Νεκρομαντείο Αχέροντα: Μύθος - Φιλολογικές Μαρτυρίες -Αρχαιολογικά Δεδομένα»

Ρηγίνος Γεώργιος, Αρχαιολόγος ΥΠΠΟ, Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας

Περίληψη

Μεταξύ των αναφερομένων από την αρχαία παράδοση νεκρομαντείων, όπου -με τη διαμεσολάβηση του ιερατείου- οι ψυχές των νεκρών, προέβλεπαν το μέλλον, όπως λ.χ. σε Κορώνεια, Ταίναρο, Κύμη (Ιταλία) ή Ηράκλεια (Εύξεινος Πόντος), το αρχαιότερο και - ταυτόχρονα- σπουδαιότερο όλων θεωρούνταν το Νεκρομαντείο στον ποταμό Αχέροντα, αναφερόμενο ήδη στα ομηρικά έπη (Οδύσσεια). Αξιοσημείωτες, επίσης, αναφορές για το εν λόγω Νεκρομαντείο συναντώνται και στη μεταγενέστερη φιλολογική παράδοση, όπως στους ιστορικούς Ηρόδοτο και Θουκυδίδη, στον Ψευδοσκύλακα, αλλά και στον Στράβωνα και σε αυτόν ακόμη τον περιηγητή των αυτοκρατορικών ρωμαϊκών χρόνων, τον Παυσανία.

Σύμφωνα με αρχαίες λαϊκές δοξασίες, χάσματα γης, σπηλιές, λίμνες και ποτάμια που χάνονταν στη γη, ρέοντας υπόγεια, για να επανεμφανισθούν εν συνεχεία από τα έγκατά της, αποτελούσαν είσοδο-δρόμο που οδηγούσε στο βασίλειο του Κάτω Κόσμου. Η αντίληψη αυτή συνέβαλε, σε μεγάλο βαθμό, στη συσχέτιση του ποταμού Αχέροντα και των παραποτάμων του, Κωκυτού και Πυριφλεγέθοντα, καθώς και της λίμνης Αχερουσίας, στην περιοχή του κάτω ρου του Αχέροντα, με τους νεκρούς αλλά και το Ιερό του Άδη και της Περσεφόνης.

Το εντυπωσιακό ελληνιστικών χρόνων οικοδόμημα, κατασκευασμένο με περίτεχνη πολυγωνική τοιχοποιία και πλαισιωμένο από -σύγχρονα και μεταγενέστερα- προσκτίσματα, στον χαμηλό βραχώδη λόφο δίπλα από το χωριό Μεσοπόταμος της Πρέβεζας, στη συμβολή του ποταμού Αχέροντα με τους παραποτάμους του Μαύρο (Κωκυτός) και Βουβό (Πυριφλεγέθων),

ευρισκόμενο κατά την αρχαιότητα στην επικράτεια των Θεσπρωτών, καθώς ο Αχέροντας αποτελούσε το φυσικό όριο μεταξύ Θεσπρωτίας και Κασσωπαίας, ταυτίζεται από πολλούς μελετητές με το γνωστό από τις αρχαίες πηγές Νεκρομαντείο του Αχέροντα.

«Προβλέποντας το μέλλον: από τα μαντεία της αρχαιότητας στη σύγχρονη επιστημονική γνώση»

Σφήκας Παρασκευάς, Ανώτερος Επιστήμονας CERN, Καθηγητής Τμήματος Φυσικής ΕΚΠΑ, Διευθυντής ΙΕΣΕ

Περίληψη

Από την αυγή του πολιτισμού, η γνώση του τι μέλλει γενέσθαι αποτελεί διακαή πόθο του ανθρώπου. Τα παραδείγματα, από την αρχαιότητα έως σήμερα, είναι αμέτρητα. Εξίσου πολυάριθμες υπήρξαν οι προσπάθειες να επηρεαστούν οι αποφάσεις εκείνων που καθόριζαν την πορεία των γεγονότων - από ηγεμόνες και πολιτικούς έως θεότητες.

Πίσω από χιλιάδες χρόνια προσδοκιών, ικεσιών και θυσιών κρύβεται μια θεμελιώδης παραδοχή: ότι η φύση είναι προβλέψιμη· ότι ο κόσμος, και κατ' επέκταση το σύμπαν, υπακούει στον ντετερμινισμό. Η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας ενίσχυσε την πεποίθηση ότι, με επαρκή γνώση και υπολογιστική ισχύ, όλα μπορούν να προβλεφθούν. Ισχύει όμως πράγματι αυτό;

Η έλευση της Κβαντικής Φυσικής διαμόρφωσε μια ριζικά διαφορετική εικόνα της φύσης: μια εικόνα στην οποία η πιθανότητα κατέχει κεντρική θέση. Στην ομιλία αυτή θα εξετάσουμε συνοπτικά τις συνέπειες αυτής της νέας θεώρησης, καθώς και τα όρια της σημερινής ανθρώπινης γνώσης για τον τρόπο λειτουργίας της φύσης.

«Η οιωνοσκοπία στην Αρχαία Ρώμη»

Τζαμτζής Ιωάννης, Καθηγητής Αρχαιολογίας, Κοσμήτορας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Περίληψη

Στη Ρώμη της εποχής της Respublica, ο άρχοντας που έχει το ius agendi cum populo («δικαίωμα να δρα με τον λαό») να απευθυνθεί στους augures (: κρατικούς οιωνοσκόπους) για να λάβουν, αυτοί οι τελευταίοι, τα auspicia Populi Romani (: οιωνούς) εκείνα που θα επιτρέψουν την απρόσκοπτη σύγκληση της λαϊκής συνέλευσης και τη διενέργεια ψηφοφορίας. Θέτοντας ως στόχο τη διάγνωση της θεϊκής διάθεσης, θετικής ή αρνητικής, έναντι του σκοπούμενου ενεργήματος, η οιωνοσκοπία υπακούει σε μια λογική πρόληψης που επιχειρεί να αποφύγει τη

συνοφρύωση του Δία ή να τη σεβαστεί, παύοντας άμεσα τη δραστηριότητα εκείνη η οποία την προκαλεί. Όλα τούτα εκφράζονται με τις τελετουργικές λέξεις και πράξεις των augures. Ο ritus εξορθολογίζει, ούτως ειπείν, την πίστη σ' ένα αόρατο σύμπαν μέσω της λεπτομερειακής τυποποίησης της επαφής μ' αυτό, πάνω στην πεποίθηση ότι το τυχαίο δεν είναι παρά ψευδαίσθηση, σε κάποιες περιπτώσεις: πίσω από την τυχειότητα κρύβεται μια βούληση υπέρτερη από την ανθρώπινη, η οποία και ελέγχει τη ροή των πραγμάτων.

«Αριστοτέλης και σχέση μαντικής τέχνης και φυσικού περιβάλλοντος. Η περίπτωση του αρχαίου θεάτρου της Δωδώνης»

Τσάλλας Γρηγόρης, Ομότιμος Καθηγητής και π. Πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου, κάτοχος της Έδρας Jean Monnet «Ευρωπαϊκή Ένωση και Αναπτυσσόμενες Χώρες», π. Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

Περίληψη

Ο μέγας Αριστοτέλης, πρωτοπόρος στη στοιχειοθέτηση της σχέσης ανάμεσα στη φύση και τον άνθρωπο αναγορεύτηκε σε πατέρα του δικαίου του περιβάλλοντος και εμπνευστή της αρχής της βιωσιμότητας μέσα από το τρίπτυχο: άνθρωπος – περιβάλλον – ανάπτυξη. Η μαντική τέχνη αποτέλεσε βασικό στοιχείο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Κύρια μορφή της μαντικής τέχνης ήταν η χρησμοδοσία (βλ. Δελφοί) με πρωταγωνιστή πάντα τον ίδιο τον άνθρωπο (βλ. Πυθία). Τα αρχαία μαντεία αφιερωμένα σε κάποιον από τους θεούς του Ολύμπου με πρωταγωνιστή τον Δία χτίζονταν πλησίον των αρχαίων θεάτρων. Αποτελούσαν δε το σημαντικότερο σημείο επικοινωνίας του ανθρώπου με την θεϊκή υπόσταση. Ο Αρχαιολογικός Χώρος της Δωδώνης όπου κυριαρχεί η παρουσία του αρχαίου θεάτρου αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα στον αρχαίο ελληνικό κόσμο όπου η μαντική τέχνη συνδέεται οργανικά με το φυσικό περιβάλλον. Σε αντίθεση με άλλα μαντεία όπου κυριαρχεί ο λόγος του ιερατείου, η τελετουργία στη Δωδώνη στηρίζεται στην ίδια τη φύση η οποία λειτουργεί ως φορέας του θείου μηνύματος. Έτσι, η Ιερή Βελανιδιά αποτελεί το κέντρο της μαντικής τέχνης στην περιοχή.

«Απ' τη Δωδώνη στις Βρυξέλλες: Η μαντική ως τέχνη της πολιτικής»

Φαραντούρης Νικόλαος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιά, Ευρωβουλευτής

«Οι τοιχογραφίες του Αγίου Ιωάννη στο Νεκρομαντείο και η Παλαιοχριστιανική Βασιλική της Δωδώνης»

Δρ. Χουλιάρης Ιωάννης, Αρχαιολόγος, Έφορος Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων

Περίληψη

Στη μεταβυζαντινή εποχή, το ψηλότερο σημείο του γνωστού σε όλους Νεκρομαντείου κατέλαβε μια μικρή μονή, της οποίας το καθολικό τιμάται στο όνομα του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου. Στο εσωτερικό του το καθολικό είναι κατάγραφο και φέρει διάκοσμο σε τρεις ζώνες. Οι τοιχογραφίες του ναού πραγματοποιήθηκαν το έτος 1740 από τους Λοζετσινούς ζωγράφους Νικόλαο και Θεόδωρο.

Στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης, ανατολικά του αρχαίου θεάτρου και κοντά στην είσοδο του περιβόλου του αρχαίου ιερού, διατηρούνται τα κατάλοιπα τρίκλιτης παλαιοχριστιανικής βασιλικής, με μεγάλη ημικυκλική αψίδα που εξέχει στα ανατολικά. Η βασιλική παρουσιάζει δύο οικοδομικές φάσεις, από τις οποίες η πρώτη τοποθετείται στα τέλη του 5ου - αρχές 6ου αι., ενώ η δεύτερη στα μέσα του 6ου αι.